

ЉУДИ, ДЕЛА, ТРАГОВИ

Записи с њредумишљајем

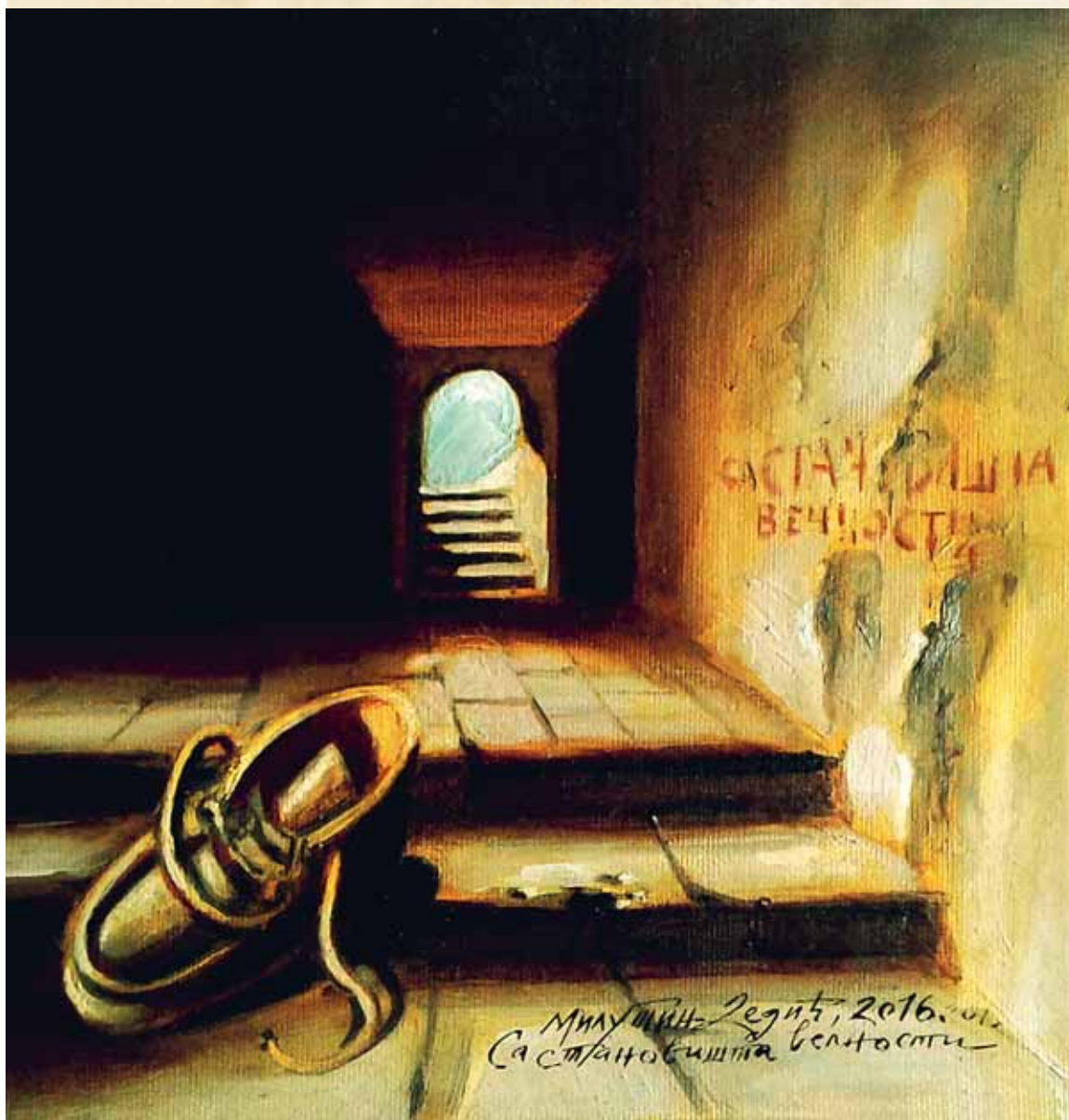
*Болело би ме када бих људима њружао само ужићак.
Мој циљ је да их учиним бољим.*

Георг Фридрих Хендл

Рано су почели да ми привлаче пажњу људи, њихова дела и трагови које су оставили. Први сачувани запис о томе урадио сам као шеснаестогодишњак 1951. године. Нацртао сам чесму у шибенском Варошу, где сам живео, која је годинама значила живот у том безводном делу града. Сада од ње нема ни трага нити је се ко сећа.

С временом сам све више увиђао важност трагова минулих времена, и не само њих, и тако су се, један за другим, низали литерарно-ликовни записи. Можда термин *записи* и није најприкладнији с обзиром да се у грађи која се деценијама таложила, а која садржи десетак хиљада страница и пет-шест хиљада цртежа и слика, преплићу елементи дневника, хронике, путописа, поетских рефлексива, коментара и осврта на разне појаве, а можда још понешто. Како год дефинисали ову грађу, она има документарну, поучну, а верујем, и подстицајну вредност.

У жељи да свеобухватније сагледам људе и њихова дела, али и околности у којима су живели и радили, није било довољно само пуко бележење, већ је било потребно проучити одговарајућу литературу, архивску грађу, а пре свега отићи на лице места. На тај начин остварена је одређена занимљивост, али и аутентичност. Скупљена грађа пружа још једну погодност. Омогућава драгоцену упоређивања и сагледавање преношења и преплитања разних утицаја, који указују на континуитет трајања одређених идеја. Ради се о процесу у коме су настајале и нестајале поједине културе и народи, па и цивилизације, од којих ни једна није настала или нестала без неког утицаја што, разуме се, не потиру њихове посебности. Напротив, прожимање и преплитање разних утицаја помогло је изграђивању свега онога по чему се народи међусобно

разликују. Српски народ је у том погледу изванредан пример. Готово је немогуће набројати све утицаје које је кроз своје трајање примао, а ипак је изградио и сачувао свој културно-историјски, духовни и људски идентитет. Разни утицаји, некад више некад мање, покушавају да пониште тај идентитет, али верујем да ће Срби, као безброј пута до сада, успети да га сачувају. Моја настојања уопште, а посебно *Зайиси с ѿредумишљајем*, управо су у тој функцији.

Речено, надам се, олакшава прихватање наслова *Зайиси с ѿредумишљајем*. Део сакупљене грађе сам до сада представио кроз књиге: *Воденица божја и ђавоља*, *Кућа облака*, *Три ѿишине*, *Пркос ветру и времену*, *Свештосћ у ѿами векова*, *Осмех винској духа*; бројне колумне и фељтоне у дневним новинама и часописима; есејима; изложбама; ТВ серијалу *Енциклопедија за радознале* РТС-а; видео и графичким илустрацијама и дизајну.

Од октобра 2018. године део поменуте грађе емитован је, као емисија „Записи с предумишљајем”, сваког петка, путем таласа Радио Београда 2.

Милутин Легић

ДУХОВНА УПОРИШТА

*Немам имовине,
али имам све остало.*

Епископ Јоаникије
(одговор судији на питање коју
имовину поседује)

Без свести о заједничком идентитету не би било тог идентитета. У његовом корену је сажета духовност која, поред осталог, обезбеђује трајање, али и повезаност са универзалним вредностима. Да није тако, не би се на Листи светске културне баштине Унеска нашли Дечани, Богородица Љевишка, Пећка патријаршија, Грачаница, мрамори (стећци)...

Духовност која у себи на језгровит начин обухвата религију, митологију, морал, уметност, филозофију... нарочито је изражена у Српској православној цркви. Иако вековима изложена многим искушењима и разарањима, она је успела да одржи духовност као свеукупност вредности које је народ стварао да би опстао. Отуда и духовна снага у одговору једног ходочасника у посети Хиландару, који на питање игумана одакле долази рече: „Долазим одавде (*мислећи на Хиландар*) и враћам се одакле сам дошао”.

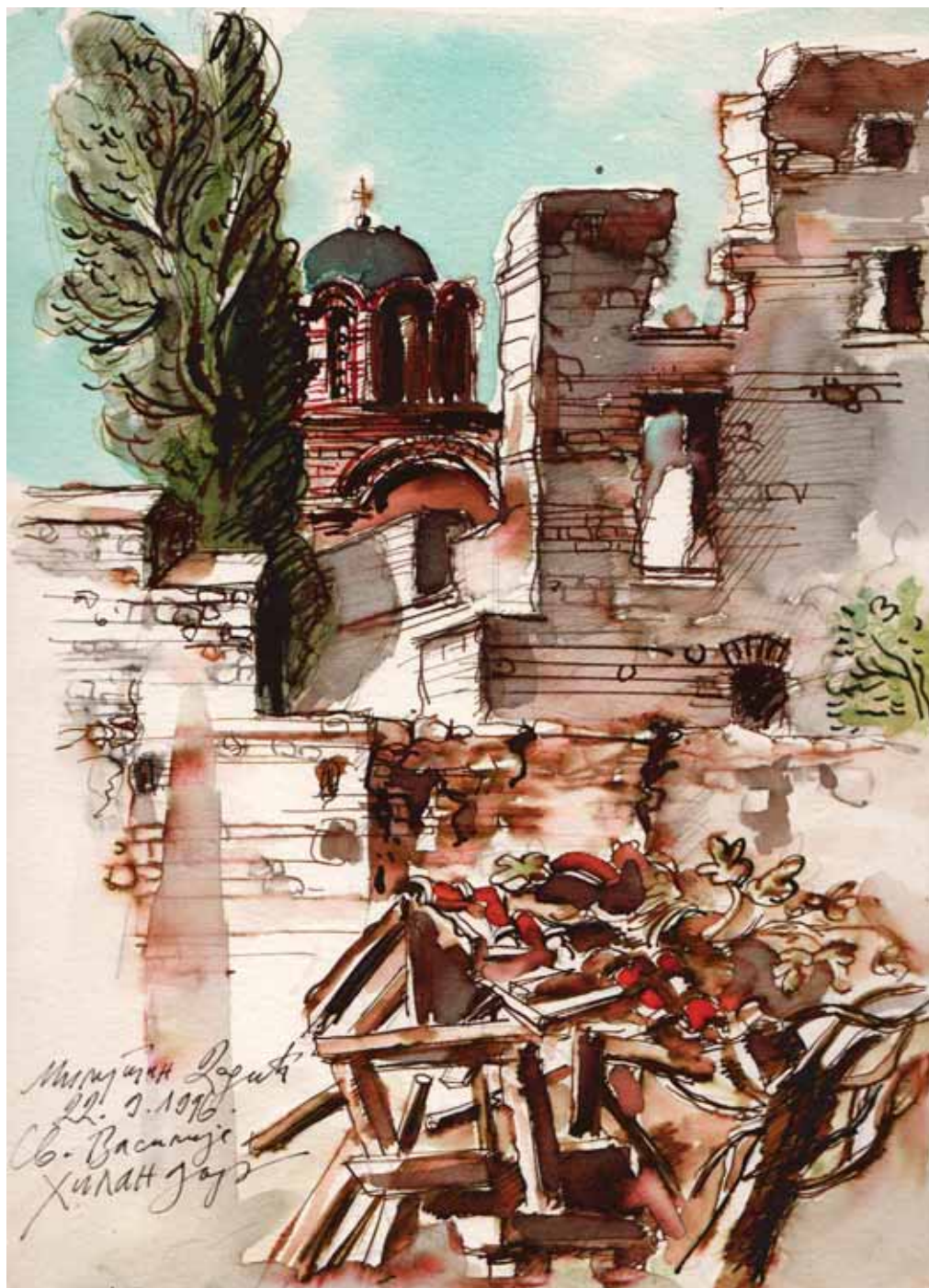
Једноставно, моћно, за памћење.

На ѿуѿу ка бесконачности

Има места која су нам блиска и верујемо да их добро познајемо. Па ипак, кад треба нешто написати о њима, јави се сумња да ли је могуће наћи праве речи да се изрази њихова суштина. Једно од таквих места је манастир Светог Василија на Светој Гори. У периоду од 1994. до 2004. више пута сам га посећивао. Први цртеж настао је 18. августа 1994. и после тога сам урадио много слика и скица. Тада се јавила и дилема да ли у опису манастира предност дати писаној речи или ликовном запису. Срећом, једно друго допуњавају и тако је дилема отклоњена.

Манастир Свейої
Василија, зидине, 1994.

Манасѝир Свейѝи
Василија, 1997.

Настанак манастира Светог Василија везује се за краља Милутина, односно за прилике које су у то време, крајем 14. века, владале. Моћ Византије увелико слаби и то користе многи. Можда највише Османлије које незадрживо освајају Малу Азију, али и Срби који постају сила на Балкану. Цар Андроник II радио је што је могао. Можда му је највећи проблем био тај што није имао војску, па је морао да ангажује стране плаћенике. Са Србијом је склопио трајан мир који је учвршћен женидбом времешног краља са његовом петогодишњом ћерком Симонидом. Ово се показало делотворним, јер краљ Милутин, поред осталог, започиње велику обнову Хиландара, посвећујући посебну пажњу његовој безбедности, што је било и те како важно пошто су Турци својим лаганим бродовима брзо долазили до обала Атоса и угрожавали манастире. Хиландарски монаси су се за помоћ обратили краљу Милутину и он се одазвао. На једној суровој хридици у близини хиландарског пристаништа, званој Хрусија, подиже 1302. године моћно утврђење (пирг) са црквицом посвећеној Вазнесењу Господњем.

Краљ Милутин је очигледно био свестан значаја овог објекта, па је настојао да му обезбеди што стабилнији статус. У том циљу му је поклонио многа имања, а Влахе обавезао да напасају манастирске коње. За ново утврђење одвојио је

Манасѝир Свейѝи
Василија, Аѝѝос, 1996.
(лево)

своје двадесет четири кобиле. Треба истаћи да су и други владари после њега следели његов пример. Чак је и његова ташта, царица Ирина (Јоланта) Монфератска поклонила место на реци Струми за градњу воденице. За статус манастира Светог Василија посебно је била важна одредба да се његов старешина бира из хиландарског братства, али уз сагласност краља. Према опису савременика, нарочито тадашњег хиландарског игумана Данила II, градња пирга Хрусија омогућила је да хиландарско пристаниште постане једно од најсигурнијих на Атосу. И то се убрзо и показало. Пошто цар Андроник II није могао да плаћа најамнике, они су се дали у пљачку свега чега су се дочепали. На њиховом удару нашла се Света Гора, посебно манастир Хиландар. Међу пљачкашима се истицала Каталанска компанија. Они су три године опседали Хиландар, али га нису могли освојити. Заслуга за то припада његовом игуману Данилу II, али и утвр-

ђењу које је краљ Милутин подигао на мору и још једно на путу за манастир.

Током треће деценије 14. века син краља Милутина Стефан Дечански подиже унутар бедема цркву посвећену Светом Василију и од тада се ово место чешће назива манастир Светог Василија на мору. Од 1424. године, када Турци освајају Свету Гору, о манастиру Светог Василија нема никаквих вести пуне три стотине година. Тек на бакрорезима из 18. века, бечком из 1743. и московском из 1757, видимо манастир, винограде и пристаниште, што значи да није био угашен. Питање осаме и духовног мира несумњиво је једно од важнијих кад је реч о монашком подвизивању. Манастир Светог Василија јесте примарно саграђен из безбедносних разлога, али је предодређен и за молитвено тиховање, односно осаму. То се показало већ у 14. веку када оживљава исихазам, важно теолошко учење које је и у Србији оставило дубоког трага. Преподобни Григорије Горњачки је рекао: „Ништа не чини срце тако скрушеним и душу тако смиреном као осам разборита и ћутање потпуно”.

О осами до доласка у манастир Светог Василија нисам посебно размишљао. Кад сам 1996. упознао оца Павла, који је са 88 година сам живео у манастиру, онда ми се питање самоће учинило и те како важним. Могло би се о томе доста расправљати. За ову прилику моје сазнање да човек ма колико се осамљивао у манастиру Светог Василија, не може да буде сам. Ту је увек светитељ, али и неизбежно море, некад мирно некад разорно. Гледао сам 18. фебруара 1997. како је један циновски талас у 10.30 часова одвалио део манастирског бедема. Ни самоћа самодовољног мора не би имала смисла без светитеља и незнаног монаха, па ни шкољка која се затекла на углачаном жалу код манастира, у којој се време заувек зауставило.

Осамљеници ма ко да су и ма где се налазили, самоћу самоћом употпуњавају на путу ка бесконачности.

Неунишћиви сведок духовној истрајања

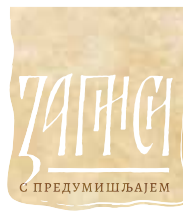
У православном свету се одомаћио обичај да се предео у коме има више манастира, цркава и испосница назове Света Гора или Мала Света Гора. У Србији су то фрушкогорски манастири, манастири на Мојсињској гори и, нарочито, Овчарско-кабларска клисура са својих десетак сачуваних манастира. Дobar део ових светиња се налази у забаченим крајевима до којих се тешко долази. Споменућу само Горњу испосницу Светог Саве под самим врхом планине Радочело, на висини од 1643 метра и Метође у најнеприступачнијем делу Копоника. У другим земљама до неких манастира још је теже доћи. На пример, Каруље на Атосу, Света Троица на Кавказу у Грузији или Метеори у Грчкој.

Приступ манастиру Сретење у Овчарско-кабларској клисури спада у оне теже. Избор овог места несумњиво је био условљен безбедносним разлозима, а можда још по нечим. На пример, Сретење је било одређено да у њему издржавају казну свештена лица осуђена од грађанских судова. Иначе, у току Другог светског рата у Сретењу, које је било порушено, склонио се пред окупатором наш велики теолог Јустин Поповић. Духовна снага којом је снажио напаћени српски народ кроз векове није слабила. За то су заслужни многи подвижници, знани и незнани, који су стварали и чували његов углед. Слика о манастиру управо се најбоље може сагледати кроз њихово деловање.

Не зна се тачно кад је манастир подигнут и мало је података који осветљавају његову прошлост. Али, ту су легенде које на специфичан начин говоре о томе. Једну је забележио Вук Стефановић Караџић 1820. кад је обилазио ове крајеве, а другу, много година касније песник Бранко В. Радичевић. Вук пише о подизању манастира, а Бранко В. Радичевић о његовом страдању. Ова друга због своје драматичности и

*Манасџир Срејшење,
Овчарско-кабларска
клисура, 1996. (гесно)*

поетичности заслужује макар и кратки осврт. Манастир је страдао због једне буле и манастирске кобиле. Неки Турчин пође у прошевину и невесту постави на манастирску кобилу која се тек ојдредила. У Ужицу испросише девојку. У повратку просци се запише и испрошену девојку, која се тек забулила, оставише на кобили пред механом. Али, дође време да кобила подоји ждребе, те оде до пред манастир Сретење. Неки млад калуђер прихвати булу тако да га она не испусти до зоре. Кад бануше Турци и видеше раседлану кобилу и булу која не хтеде да пође са њима, они убију њу и калуђера, а манастир спалише.

Манастир Сретење се први пут помиње у једном турском документу из 1528. године, што значи да је већ постојао. У 17. веку, пре велике сеобе Срба, зна се да је манастир помагао патријарх Гаврило Рашковић. Међутим, за време сеобе манастир страда и током читавог 18. века нема ни помена о њему. Драгоцене промене у живот манастира уноси монах Никифор Максимовић, који се 1817. подвизивао у једној оближњој пећини. Манастир је био у рушевинама, о чему сведочи и Вук Караџић који га је обишао 1820. и, што је равно чуду, затекао 12 рукописних књига из 1595. године. Монах Никифор уз помоћ народа почиње обнову манастира. Кад је постао епископ, снова се појачава. Он манастиру купује многа имања, чак и једну воденицу. Године 1842. подиже се звоник и из Пеште се поручују три звона на којима су били изливени натписи и представа манастира. На значај овог детаља мало се указује, а требало би, јер Турци су после укидања Пећке патријаршије 1766. забранили употребу звона. Тек је кнез Милош успео да се звона огласе са цркве коју је подигао 1818. у Крагујевцу. Занимљиво је да је скупштина самопроглашене републике Косова 30. јануара 2014. године донела закон о заштити од буке којим се забрањује и употреба звона!

Напредак манастира Сретење огледао се и у изради живописа. Ангажовани су сликари Живко Павловић из Пожаревца и Никола Јанковић из Охрида. Они су 1844. осликали